

ЛАБЧАНГ (чангқовуз, чангқавуз), сози мусикии филиззии камоншакли забончадор, ки аз қадимулаём бо номҳои гуногун дар байни бисёр халқҳои ҷаҳон машҳур аст. Дарозии лабчанг тахминан 8-12 см мешавад. Лабчанг якчанд шаклу намуд дорад. Бо вучуди аз физзилоти гуногун: оҳан, биринҷӣ, мисс ва нукра сохта шудан, тембри овозиаш фарқ намекунад.

Ҳангоми навохтан онро байни лабон гузошта бо дандонҳо озодона медоранд ва забонро аз паси он каме қафотар нигоҳ медоранд. Лабчангро аз думчааш медоранд ва бо ангушти дасти рост забончаи ба мисли неши каждум қачашро мувофиқи зарбу усули ин ё он нағмае ба ларзиш меоранд. Барои ба вучуд овардани нағма ҷараёни нафасро ба ҳаракати забон тағйир медиҳанд.

Дар Тоҷикистон лабчанг машҳур буда, онро асосан занҳо менавозанд. Бинобар ин созро баъзан «Чанги занона» низ мегӯянд.

ЛАБЧАНГ (чангқовуз / чангқавуз) (лабчанг – досл. – с тадж. – «губной чанг») – маленький (всего 8-12см) музыкальный инструмент, изготавливаемый из металла, бронзы, меди и серебра. Лабчанг – обладатель специфического тембра, но материал изготовления не меняет его.

При исполнении ставится между губами, придерживается зубами, а жалообразная внутренняя его часть регулируется языком для извлечения звука.

Традиционно среди таджиков на этом инструменте играли женщины, поэтому иногда его называют «женский чанг». Преимущественно использовался в домашнем музицировании. Лишь в последнее время, из-за его тембра, его используют на сцене

LABCHANG (*changqovus*) (verbatim from Tajik – ‘a lip *chang*’) is a small (8 – 12 sm.) musical instrument, which is produced from metal, bronze, copper, and silver. *Labchang* has a specific timbre, and material of production does not change it.

While performing, it is put between lips, supported with

teeth, and internal its vein-formed part is regulated with reed for sounding.

Among Tajiks, women traditionally played on the instrument, therefore, sometimes it is called «women's *chang*». It was predominantly used in domestic playing music. Recently only, it is used on the scene because of its timbre.

ЛАТИФА / ЛАТИФАГУЌ – Жанри ҳаҷв аст, ки дар фарҳанги суннати мардуми тоҷик аз таърихи кӯҳан бархурдор буда, ҳам ба шакли шиғоҳӣ ва ҳам ба шакли китобӣ ривочу истиғодаи фаровон дорад. Дар суннати шиғоҳии тоҷикон истилоҳи «матал», таркибҳои «матали Афандӣ», «Қиссаи Афандӣ», «ҳикояи Афандӣ», «Афандигӯӣ» муродифҳои истилоҳи *латифа* доништа мешаванд. Латифа тасвири зарифу ҳазломез аз лаҳзаву ҷузъиёти зиндагӣ, хулқу кирдор ва гуфтори қаҳрамон ё гурӯҳи қаҳрамонон аст, ки маъмулан дар чанд ҷумла ва муқолаи кӯтоҳ сохтаву гуфта мешавад. Ҷиғати мутағовити латифа аз дигар навъҳои нақл он аст, ки дар латифа воқеа бе муқаддимаи хос ё бо даромади бисёр мӯҷаз оғоз гардида, зуд идома ва поён меёбад. Персонажҳои латифа одатан як ва гоҳе ду-се нафаранд, ки амали онҳо босуръат ва кӯтоҳ сурат мегирад. Вижагии асосии латифа тарзи баёни танзомез, истиғода аз калимаҳо ва таркибҳои рехта, чандмаъно ва мӯҷаз аст. Дар бахше аз латифаҳо қорбурди тамсил маъмул буда, объекти ҳаҷв ва ё ҳазл ба сурати яке аз қонварон ё ашё чилва дода мешавад. Дар суннати шиғоҳӣ шакл ва тарзи баёни латифа содаву нишонрас аст. Дар латифаҳои шиғоҳии тоҷикӣ воқеа ё мочаро маъмулан тавассути персонажи мардумӣ ривоч меёбад, ки бо номҳои Афандӣ, Насриддин, Мушфиқӣ ва гоҳе Қали зирак ё Қӯса машҳур аст. Қаҳрамони мазкур аслан бозтобе аз чехраи қома ва умуми мардум буда, кирдору гуфтори ӯ баёнгарии дидгоҳу мавқеи иҷтимоӣ ва таъбу завқи мардум ба шумор меравад. Ба ҷуз персонажҳои машҳури мазкур, дар латифаҳои тоҷикӣ чанд персонажи маҳаллӣ мавҷуд аст, ки дар ин ё он маҳаллаи ҷуғрофиёӣ машҳуранд (*ширинӣ* – дар Бухоро, *маҳаллатӣ* – дар Са-

марканд, *рӯмонӣ* – дар Хучанд, *фалғарӣ* – дар водии Зарафшон, *ховалингӣ* – дар Хатлон, *дарвозӣ* – дар Дарвоз, *ванҷӣ* – дар Ванҷ ва ғ.).

ЛАТИФА / ЛАТИФАГУИ. Является жанром сатиры, аналогичным анекдотом в устной и письменной формах. В таджикской традиционной культуре жанр латифа имеет древнюю историю. Синонимичными *латифа* считаются такие бытующие названия, как *матал* [matal], *матали Афанди* [matali Afandī], *Киссаи Афанди* [qissai Afandī], *хикояи Афанди* [hikāyai Afandī], *Афандигуи* [Afandigōyī]. Латифа является тонким и юмористическим изображением эпизодов жизни, высказываний героя или нескольких героев, которые выражаются в форме нескольких предложений и кратких диалогов. Характерная особенность, отличающая латифа от других видов рассказа, заключается в её лаконичности; в данном жанре событие начинается без особого вступления или с очень краткого и сжатого пролога, получает интенсивное развитие и завершение. Персонажами латифа обычно оказываются один, иногда – два и более героя, действия которых быстры и коротки. Главной особенностью данного жанра являются применение фразеологизмов, многозначных и кратких слов и словосочетаний. В ряде латифа используются басни, где объект сатиры или юмора изображается в образе зверя, птицы или предмета. Устная таджикская традиция рассказа анекдота – *латифагуи* [Latifagōyī] имеет простую и точную форму и стиль выражения, где события развиваются через действия народного персонажа, известного как Афанди [Afandī], Насриддин / Насриддин-афанди [Nasridin / Nasridin-afandī], Мушфики [Mushfiqī], иногда – Кали зирак [Kali zirak] или Куса [Kōsa]. Данный герой отражает лицо общества и общенародный портрет, действия и слова которого выражают культурно-психологические, социальные и эстетические взгляды народа. Наряду с вышеназванными героями, в таджикских латифа бытует ряд персонажей, известных в определенной местности или регионе (*ширини* [shirinī] – в Бухаре, *маҳаллатӣ*

[mahallatī] – в Самарканде, *рӯмонӣ* [rōmānī] – в Худжанде, *фалғарӣ* [falğarī] – в Зарафшонской долине, *ховалингӣ* [khāvalingī] – в Хатлонском регионе, *дарвозӣ* [darvāzī] – в Дарвозе, *ванҷӣ* [vanjī] – в Вандже и т.д.).

LATIFA / LATIFAGUI is a genre of satire, analogical to the anecdotes of oral and written forms. In a Tajik traditional culture, *latifa* has an ancient history. So existing name as *matal*, *hikoyai Afandi*, *qissai Afandi*, and *Afandigui* are synonymous. *Latifa* is a fine and humoristic view of life episodes, hero's or several heroes' statements, which are expressed in the form of several sentences and short dialogues. Typical specialty deferring *latifa* from other kinds of stories is concluded in a laconism, an event starts without special introduction or very short and brief preface, develops and finishes intensively. A main specialty of the genre is the use of idioms, polysemantic and short words and word combinations. Fables, where the object of humor is shown in the figure of animal, bird, and thing, are used in a number of *latifa*. An oral Tajik tradition of anecdote telling – *latifagui* – has a simple and exact form as well as expressive style, where events develop through the actions of folk personage known as Afandi, Nasriddin Afandi, Mushfiki, sometimes – Kali Zirak or Kusa. This hero reflects the person of society and a national portrait, actions and words of which express cultural-psychological, social, and aesthetic views of people. Equally with above-mentioned heroes, a number of personages, known in a certain place or region (*shirini* – in Bukhara, *mahallati* – in Samarqand, *rumoni* – in Khujand, *falğari* – in Zeravshan valley, *khovalingi* – in Khatlon, *darvozi* – in Darvoz, *vanji* – in Vanj etc.), exist in Tajik *latifa*.

ЛИБОСДУӢӢ – навъи хунари дузандагист. Чунин ном мегирад бинобар он ки маънои хунари духтани либосҳои гуногуни мардона, занона, бачагона, арӯсӣ ва ғайра аст.

ЛИБОСДУЗИ (досл. с тадж. - шитье одежды») - вид швейного ремесла, портное ремесло, относящееся к изго-

товлению одежды женской, мужской, детской, одежды для невесты и др.

LIBOSDUZI (verbatim from Tajik – ‘sewing clothes’) is a kind of sewing craft, a tailor’s craft concerning the production of women’s, men’s, and fiancée’s clothes etc.

ЛЎЛАБОЛИШТ (ниг.: ТАГСАРӢ / БОЛИШТ)

ЛЎЛАКАБОБ (ниг.: ТАББОХӢ)

ЛЎХТАКСОӢ – хунари бадеии сохтани лӯхтак аз латтаҳои гуногун, пахта, пашм, чуб ва ғ. Ин лӯхтакхоро барои бозии кӯдакон месозанд. Инчунин, аз маводи номбурда лӯхтакхое сохта мешаванд, ки дар сахнаи театри лӯхтак истифода бурда мешаванд. Барои бозии кӯдакон лӯхтакҳо бояд гуногун бошанд, чунки онҳо дар ҳини бозӣ ба лӯхтакҳо вазифаву нақшҳои мухталифро медеҳанд. Махсусан, духтарчаҳо ба лӯхтакбозӣ ҳаваси беандоза доранд. Онҳоро ба таври ҳақиқӣ дӯст дошта, нигоҳубин менамоянд. Лӯхтакбозӣ дар кӯдак ҳиссиёти модариро бедор менамояд. Яъне кӯдак нисбати зоча ғамхорӣ модарона зоҳир намуда, рафтор ва муносибати ба модараш нисбати ӯ менамояд, духтарча нисбати зочааш тақрор менамояд.

Маводи истифодашаванда: чӯб, тугма, латтапора, пахта ва ресмонҳои рангин.

Лӯхтакхоро бо ду намуд месозанд: мулоим ва риштапеч. Хар яки он тарзи конкретии тайёр кардани худро дорад.

ЛЎХТАКСОӢ – ремесло изготовления кукол из тканей, ваты, шерсти, дерева и др. Эти куклы изготавливаются для игры детей. Из этих материалов изготавливаются куклы для кукольного театра.

а также хунари бадеии сохтани лӯхтак аз латтаҳои гуногун, пахта, пашм. Для детской игры куклы бывают разными. Девочки играя в куклы «поручают» им разные роли. Игра в куклы имеет важное воспитательное значение, поскольку с

детства воспитывает в ней чувства материнства и ответственности, заботы в целом. Поэтому, играя в куклы, она повторяет слова и поступки своей матери.

Материалом для изготовления кукол являются: дерево, вата, ткань, пуговицы, различные цветные нитки и пр. Главных видов кукол два – мягкий и ниточный. Каждый из них имеет свой конкретный способ изготовления.

LUKHTAKSOZI is a craft of producing dolls from cloths, cotton, wool, wood, and others. The dolls are produced for children's games. Dolls are also produced from these materials for a puppet show.

Dolls are different for children's games. Playing with dolls, girls 'give' different roles to them. The doll game has an important didactic significance because it cultivates the sense of motherhood, responsibility, and care as a whole. Therefore, playing with dolls, a girl copies the words and actions of her mother.

The materials for producing dolls are wood, cotton wool, cloth, buttons, different color threads etc. Main kinds of dolls are two – soft and thread. Each of them has its concrete way of producing.

МАҚОМХОНӢ – ҳунари иҷроқунандагии мусиқист (1), ки қабл аз ҳама иҷро (сарояндаги ва навозандаги)-и жанри мусиқӣ – мақомро дар назар дорад. Ин ҳунар услуби иҷро (2)-и худро дорад. Бинобар ин, ба мақомхонӣ иҷрои сурудду охангҳои дар ин услуб меҳондагӣ низ ворид мешаванд. Жанри мақом – жанри мусиқии классикии тоҷик ба шумор меравад. Аз ин рӯ мақомхонӣ – ҳунари профессионалист. Дар он охангҳои бисёрасраи тоҷикӣ ва шеърҳои классикӣ истифода бурда мешаванд. Ҳунари мақомхони гузаштани-тахсилро аз руи методикамактабҳои суннатии устодшоғирд, донишҷӯи илми мақомот ва овози табиӣ хеле ва-сеъву тарбияи дурусти онро талаб менамояд.

МАҚОМХОНӢ – музыкально-исполнительское искусство, подразумевающее прежде всего, исполнение (певческое и инструментальное) макомов. Это искусство имеет свой собственный стиль исполнения (2). Из-за этого в него входит также исполнение песен и мелодий в этом стиле. Жанр Маком – жанр классической таджикской музыки. Поэтому мақомхонӣ – это профессиональное искусство. В нем исполняется классическая музыка и классическая поэзия. В мақомхонӣ используются многовековые мелодии и и классическая поэзия, главным образом, газели. Мақомхонӣ невозможно без специального образования по традиционной методике устод-шогирд, знаний научных основ макомов, природного богатого голоса широкого диапазона.

MAQOMKHONI is a musical performance art, meaning, first of all, the performance (vocal and instrumental) of *maqoms*. This art has its own style of performance. Therefore, it also includes the performance of songs and melodies in this style. The *maqom* genre is the genre of classical Tajik music. Therefore *maqomkhoni* is a professional art. A classical music and a classical poetry are performed in it. Many-centuries-old melodies and classical poetry, mainly *ghazals*, are used in *maqomkhoni*. *Maqomkhoni* is impossible without the special education according to a traditional method *ustod-shogird*, the knowledge of scientific fundamentals of *maqoms*, and a natural rich voice of wide diapason.

МАРСИЯ / МАРСИЯХОНӢ – Жанри манзум аз осори шифоҳии мардуми тоҷик, ки дар сӯғ ва мотами касе гуфта шуда, гӯянда ба зикри сифатҳову хислатҳои неки марҳум, мақому ҷойгоҳи ӯ, сӯзу гудоз ва мотами пайвандону наздиконаш, хушдори гӯянда аз фаноӣ дунё ва ғанимат шумурдани меҳру вафо ва неки дар зиндагӣ мепардозад. Пайдоиши марсия ба суннатҳову маросими сӯғворӣ иртибот дошта, аз сурудҳои мотами қадим сарчашма гирифтааст, ки машхуртарини онҳо «Кини Сиёвуш» мебошад. Ашъори сӯғвории шифоҳии мардумӣ баъдҳо барои шакл

гирифтани жанри китобии марсия низ замина гузоштанд, ки нахустин намунаҳои маълуми он дар осори Рӯдакӣ боқӣ мондааст. Марсия дар суннати шифоҳии тоҷикон маъмулан бо оҳангҳои пургудоз ва ҳамроҳ бо нолаҳои ҳузнангез суруда мешавад. Марсияҳои «Бачаякам», «Ҷони бобо», «Абдулмаҷидҷонам балам», «Тарма», «Усмонҷонуме» аз маъмултарин намунаҳои сурудҳои мотами мардумӣ ба шумор меоянд. Яке аз суннатҳои маросими видео бо марҳум ва азодорӣ, бахусус, дар ҳалқаи қанони хонаводаи шахси даргузашта, хондани марсия тавассути наздикон ва ё бештар як нафар донанда (гӯянда)-и марсияҳои пурсӯз аст, ки пас аз ҳар пора (ҷумла)-и тамомшуда, дигарон бо овози навҳа ҳамроҳ мешаванд. Марсия ва марсияхонӣ дар минтақаҳои гуногун дорои вижагиҳои худ аст. Аз ҷумла, дар ноҳияи Ванҷ маросими видео ва дафн, ки бо марсияхонӣ ҳамроҳ аст, «Говораи ноз» ном дорад, дар ноҳияи Гонҷӣ марсияхонӣ бо гӯяндагии як нафар ва ҳамроҳиву ҳаракатҳои хоси ҳалқаи қанони навҳагар «Самаъ» номида мешавад, дар бархе аз водиҳои маросими марсияхониву навҳагарӣ бо номи «Ҷор кашидан» маъмул буда, то ба ҳол ҳифз гардидааст. Дар бархе аз минтақаҳои марсияҳо ба шакли рубоӣҳои сӯғворӣ хонда мешаванд.

МАРСИЯ / МАРСИЯХОНИ Является устным традиционным жанром таджикского народа, который выражается в поэтической форме эпитафии, посвященной чьей-либо кончине / гибели и исполняется на траурных церемониях; элегия. В *марсия* выражаются боль утраты близкого человека, друга, выдающейся личности, упоминаются его лучшие качества, талант, добрые деяния. Через описание душевного и эмоционального состояния близких усопшего, акцентируется внимание на теме тленности и быстротечности мирской жизни, напоминается ценность каждого мгновения, таких качеств, как верность, честность, добродетель и т.п. Возникновение жанра марсия связано с историей траурных обрядов, традиций и формированием древних траурных песен, к самым известным из которых относится «Кини Сиёвуш».

Устная народная траурная поэзия позже послужила основой для формирования письменной формы таджикских элегий – марсия, ранние примеры которой сохранились в поэзии Рудаки.

В таджикской устной традиции марсия обычно исполняется с грустью и причитаниями. К самым известным народным траурным песням относятся такие марсия, как «Бачаякам» [Bachayakam], «Ҷони бобо» [Jāni bābā], «Абдулмаҷидҷонам балам» [Abdulmajidjānam balam], «Тарма» [Tarma], «Усмонҷонум-е» [Usmānjānum-e]. Один из традиционных обрядов прощания с усопшим исполняется его / её родственником, а чаще – родственницей, который / которая произносит куплет или предложение из него. По окончании каждого куплета, другие присутствующие женщины поддерживают исполнение громким плачем. Марсия и её устное исполнение – *марсияхонӣ* имеет характерные особенности в различных регионах. Так например, в Ванджском районе обряд прощания с покойником и его погребение сопровождаемый марсияхони, известен как *Говораи ноз* [Gāvāgai nāz]. В Ганчинском (ныне – Деваштичском) районе траурная церемония марсияхони традиционно называется *Сама'* [Sama'], которая исполняется одной женщиной и сопровождается особыми движениями группы причитающих женщин, вставших в большой круг. В некоторых долинах сохранившийся поныне траурный обряд марсияхони, причитаний и плача известен как *Ҷор кашидан / Ҷоркашӣ* [Jār kashidan / Jārkashī]. В Бартангском и Рушонском районах траурная церемония марсияхони и погребение исполняются в сопровождении ударного инструмента *даф*. В ряде регионов частично сохранилась устная традиция исполнения траурных рубои.

MARSIYA / MARSİYAKHONI is an oral traditional genre of the Tajiks, which is expressed in a poetical form of epitaph, devoted to one's death and performed in funeral ceremonies; elegy. In *marsiya*, the pain of the loss of closer person, friend, and outstanding personality is expressed as well as his/her best

features, talent, and good activities are mentioned. Attention is focused on the theme of the perishability and transience of temporal life as well as the value of each moment, such characteristics as reliability, honesty, virtue, and others are reminded by describing the psychical and emotional condition of the relatives of dead. The origination of *marsiya* genre is connected with the history of burial ceremonies, traditions, and the formation of ancient mourning songs, «*Kini Siyovush*» belongs to the most known of them. Folk funeral poetry served as the basis to form the written forms of Tajik elegies – *marsiya*, early samples of which were preserved in the poetry of Rudaki. In a Tajik oral tradition, *marsiya* is usually performed with sadness and lamentations. Such *marsiya* as «*Bachayakam*», «*Johni Bobo*», «*Abdulmajidjanam Balam*», «*Tarma*», and «*Usmonjohnom-e*» belong to the most known mourning songs. One of traditional ceremonies of parting the dead is performed by his/her relative man, but often – relative woman, who pronounces a couplet or sentence from it. On finishing each couplet, other present women support the performance with a loud cry. *Marsiya* and an oral performance of it – *marsiyakhoni* – have typical specialties in different regions. So, for example, in Vanj district, the ceremony of parting and burying the dead accompanied with *marsiyalkoni* is known as *Govoroi Noz*, in Ghanchin (now – Devashtich) district, funeral ceremony *marsiyakhoni* is called *Sama*, which is performed by one woman and is accompanied with special motions of the group of lamenting women, standing in a large circle. In some valleys, funeral ceremony *marsiyakhoni*, lamentations and cry has existed up to now and is known as *Jor Kashidan/Jorkashi*. In Barkhang and Rushon districts, funeral ceremony *marsiyakhoni* and burying is performed by accompanying percussive instrument *daf*. An oral tradition of performance of funeral *rubois* has been partly preserved in a number of regions.

МАҲСӢ / МАҲСИДӢЗӢ – хунари дӯхтани пойафзоли чармии мулоим, ки дарозиаш то зону аст. Маҳсӣ попӯшии хоса аст. Он дар ду шакл маъмул аст: зимистона (пашмӣ) ва

тобистона. Маҳсӣ – попӯшии мулоиму колаби пойро мегирифтагӣ мебошад. Дар берун онро бо калӯш ва дар хона – бидуни калӯш мепӯшанд. Онро мӯйсафедон ё занон барои подард низ мепӯшанд. Дар баъзе ноҳияҳо дар рӯзи мотам мепӯшанд. Дар деҳаҳо бисёртар истифода бурда мешавад.

Аз накли Қодиров Музаффар Чабборович, соли 1960 таваллуд шудааст. Бо ҳунари косибӣ машғул мебошад. Касби маҳсидӯзӣ аз падару бобояш мерос мондааст. Ба ин намуди ҳунар аз хурдӣ машғул аст. Дар ин қор ба ӯ ҳамсараш Қаландарова Назирахон Ашӯровна, соли таваллудаш 1960 ва фарзандонаш ёрӣ мерасонанд.

Суроға: ш. Хучанд, кӯчаи ба номи Муроди Хучандӣ, хавлии № 35, тел: (83422)4-53-10.

Шарҳи маҳсулоте, ки меофарад: маҳсиҳои мухталиф, пайпоқҳои гуногун.

Ӯ аз се намуди мавод истифода ва маҳсулот тайёр менамояд: 1) чарм (моли Хучанд); 2) мачалка (моли Хитой); 3) карапан (моли Хитой).

Ҳунари косибӣ – маҳсидӯзӣ авлодӣ аст.

Падари Қодиров Музаффар Чабборович – Қодиров Абдусамад Раҳимович устои касби хеш буд.

Шогирдоне, ки ӯ тарбия намудааст: писараш Қодиров Мубинҷон Музаффарович 16.10.1984. таваллуд шудааст. Тел: 918-81-48-08. Ёрдамчии падар буда, ҳамзамон дар алоҳидагӣ ба ин касб машғул мебошад.

МАҲСӢ / МАҲСИДӢЗИ – ремесло изготовления кожанной обуви длиной до колен. Маҳсӣ ҷузъҷайно специфическая обувь: она бывает двух видов: зимняя и летняя. Вне помещения маҳсӣ носят с галошами, поскольку подошва маҳсӣ мягкая. Старики и женщины носят маҳсӣ и для лечебных целей, главным образом от болезней ног. В некоторых местнойтах в траур женщины надевают маҳсӣ. В селениях в большей мере носят маҳсӣ.

MAHSI / MAHSIDUZI is a craft of producing leather shoes with the length till kneels. *Mahsi* is specific shoes: it is in two

kinds: winter and summer. *Mahsi* is worn with galoshes outside because the sole of *mahsi* is very soft. Old people and women carry *mahsi* with curative targets, mainly against the illness of feet. In some places, women wear *mahsi* for mourning events. To a large extent, *mahsi* is carried in villages.

МАШШОТАГӢ – Ҳанӯз дар гузаштаҳои дур занон ба ороиши рӯй, чашму абрӯвони худ аҳамият меоданд. Ҳангоми ҳафриётҳои бостоншиносон дар ноусҳои Панҷакенти қадим (ноусҳои занона) дар баробари зевароту сурмаю сурмадон, сангҳои сурмакашӣ, сафедаю ғоза инчунин қошчинакҳо низ дарёфт шудаанд. Дар «Луғати нимтафсилаи тоҷикӣ»-и С.Айнӣ (Куллият, ҷ.12, Душанбе, «Ирфон», 1976) чунин омадааст: мӯйчинак – анбӯрчаи нозуки лабтунук, ки бо вай аз бадан ва атрофи чашм мӯйро чинанд. Ин амалро бо ресмон (ришта) низ амалӣ менамоянд.

Барои бонувон ба вижа арӯсон оро додани чашму абрӯ, дасту пойҳо мояи зебӣ ва шӯғли ҳамарӯза ба шумор меравад. Аз қадимулайём занони Шарқ бо тарзу усули оро додани худ фарқ мӯкарданд. Бонувони мо садсолаҳост, ки чашму абрӯи худро бо сурмаю ўсма (ниг.: Сурма / Сурмакаши; Усма / Усмакашӣ), рӯйро бо сафедаю сурхӣ (ғоза) ва дасту пойро бо ҳино (ниг.: Ҳинобандӣ) ороиш меоданд.

Дар гузашта занон асосан барои беҳтар шудани расиши абрӯвон аз ўсма, ўсмаи хушк ё ўсмаи чӯшак, ўсмаи тар (дар баъзе манотик ўсмаи тарро ўсмаи кабуд меноманд) рағани бодому шафтолу, рағани беданҷир, рағани кофур истифода менамуданд. Инчунин ҳар шаб пеш аз хоб ба абрӯвон ва решаи мижаҳо рағани гудохтаи бӯзро мемолиданд, то ки абрӯвону миҷгон сиёҳу ғафс шаванд.

Дар Қаротегину Дарвоз низ байни занону духтарон истифодаи ўсма чун амали ороишӣ ва расиши абрӯвон ҳисобида мешуд. Барои ба тартиб даровардани абрӯвон онҳо низ аз мӯйчинаку ресмон истифода мекарданд. Бостоншиносон бар онанд, ки мардуми эронинаҷод ба вижа занон ҳанӯз дар замони Ахура Маздо абрӯвони худро ранг мекарданд. Ҳафри-

ётҳои археологӣ собит намуданд, ки ороиши рӯю абрӯвон аз тарафи занон дар ҳазорсолаҳои 2-и то солшумории мо низ вучуд доштанд.

Бостоншинос Андреев М.С. муфассалтар дар бобати ороишоти занони водии Хуф маълумот дода, мегӯяд, ки онҳо анъанаҳои қадими истифодаи ороиши чашму абрӯро дар худ нигоҳ доштаанд. Дар Хуф занон одатан чашму абрӯро бо графит-сурмасанг ранг мекарданд. Пеш аз истифода сурмасангро дар шир мечӯшониданд. Ба чашмони кӯдаки навзод қариб 40 рӯз сурма мекашиданд, то ки чашм калону равшану дурахшон шавад ва ин иқдом имрӯзҳо давом дорад.

Занону бонувони зебои моро зарур аст, ки ба қадри ин тӯҳфаи худододи ороишӣ бирасанд.

МАШШОТАГИ / традиционная косметика и женский уход. – Ещё с древности женщины обращали внимание на специальный уход за лицом, глазами и бровями. Среди археологических находок Древнего Панджикента наряду с ювелирными изделиями, быллол найдено множество сурмадон, камни для сурмакашӣ, пудра – сафеда, а также специальные пинцеты – қошчинак. В словаре «Луғати нимтафсилаи тоҷикӣ» («Полутолковый словарь таджикского языка») Садриддина Айнӣ (Куллиёт, т.12, Душанбе: «Ирфон», 1976) приводится: мӯйчинак – нежный тонкий молоточек, которым с тела и вокруг глаз убирается лишние волосики. Иногда вместо молоточка используют нитки.

Столетиями женщины Востока использовали для глаз и бровей **сюрму** (см.: Сурма / Сурмакаши) и **ӯсму** (см.: Усма / Усмакаши), для лица пудру – **сафеда** и **румяну** – **сурхӣ** (ғоза), а для рук и ног – **хино** (см.: Хино / Хинобанди) (хну).

Вся традиционная косметика имела и лечебные цели. Поэтому растения усма и хино используют не только в свежем, но и в сухом виде. Наряду с этим брови и ресницы смазывались маслами миндаля, персика, а на ночь козним жиром.

Крупный исследователь Андреев М.С. конкретно описы-

вает использование женщинами долины Хуф графит-сурмасанг для своих бровей и глаз. Для этого, до использования графит кипятят в молоке. Им же красили глаза и брови новорожденного в течении 40 дней. Это изначально обеспечивала отличное зрение. Сегодня эта традиция жива.

MASHSHOTAGI is a traditional cosmetics and a woman's care. In the antiquity already, women paid attention to a special care for their faces, eyes, and brows. Equally with jewelry, many *surmadon*, stones for *surmakashi*, powder – *safeda*, and special pincers - *koshchinak* were found in archeological excavations of ancient Penjikent. *Muichinak* – a mild thin little hammer, which takes unnecessary hair off one's body and eyes, is given in the dictionary «*Lughati Nimtafsilai Tojiki*» (semi-interpretive dictionary of Tajik language) by Sadridin Aini (Kuliyot, v. 12, Dushanbe: «Irfon», 1976). Sometimes threads are used instead of little hammer.

МИСГАРӢ – ҳунари бадеии аз мис тайёр намудани тамоми лавозимоти рузгор, созҳои мисини мусиқи, ҷавохирот, армуғон ва ғайра. Мис дар ҳунарманди хеле истифодаи серталаб аст, бинобар ин мисгари хамчун ҳунари мустақил таракки кардааст. Дар шаҳрҳои қадимаи тоҷикнишин маҳаллаҳои мисгари вучуд дошт. Мисгари дар саросари Тоҷикистон имруз ҳам маъмул аст.

Аз накли Усто Мирзо Мансурови мисгар, соли тавалудаш 1950, миллаташ тоҷик, маълумоташ миёнаи маҳсус, истиқоматкунандаи шаҳри Истаравшан, деҳаи Мисгарон. Усто Мирзо Мансурови мисгар аз айёми ҷавонияш бо ҳамроҳи падараш усто калони Мансури мисгар дар шаҳри Истаравшан ба касби мисгарӣ майлу рағбат намудааст. Ӯ касби мисгариро аз падараш ба пуррагӣ омӯхта, тайи зиёда аз 30 сол мешавад, ки бо ин касби мисгарӣ ба мардум хизмат мерасонад.

Ҳунари мисгарӣ барои онҳо аҷдодӣ буда, дар давоми 300 сол авлод ба авлод мерос монда, то имрӯз ғаёлият дорад. Айни ҳол, усто Мирзо барои пешбурди ғаёлият писараш

усто Расул ва дигар шогирдаш усто Искандарро ҳамчун му-
тахассиси ин соҳа ба воя расонидааст.

Усто Мирзои мисгар, гарчанде ки дар алоҳидагӣ дӯкони мисгарӣ дошта бошад ҳам, вале баҳри тарғиби касби мисгарӣ ва зиёд намоии сафи шогирдон дар Коллеҷи ҳунарҳои мардумии шаҳри Истаравшан ба ҳайси роҳбари гурӯҳи мисгарон шуда, ба шогирдон сабақ меомӯзад.

Дӯкони кори ӯ дар як қисмати хонаи истиқоматиаш чойгир буда, ҳамроҳи писаронаш фаъолият мекунад.

Асбобҳои тайёрнамудаи ӯ аз зумраи инҳоянд: карнайҳои гуногун, чойникҳои мисӣ, кошукҳои мисӣ, табақ ё лаълиҳои мисӣ, офтобаву дастшӯякҳои мисӣ, дасмонаҳо ва дигар ороишоти гуногуни мисиро тайёр мекунад.

Тарзи тайёр намудани ин гуна асбобҳо бо дастгоҳи махсуси қадимаи мисгарӣ сохта мешавад. Яъне, дастгоҳи мисгарӣ ҳам ба мисли дастгоҳи оҳангарӣ шуда метавонад. Аввал, дар даруни танӯр ангиштсангро месӯзонанд ва баъд дар гармии оташ ё алови он, ки бе ниҳоят ҳарорати гармии баланд дорад, бо асбоби махсус метали мисиро дошта, дар оташдон мегузоранд, ки то ба мисли оташ сурх шудани он нигоҳ дошта мешавад ва баъдан аз оташдон ӯро гирифта, ба қолаби махсус ё мизи коргарӣ гузошта, маводро оро медиҳанд.

Усто Мирзои мисгар бо мисгарӣ дар водии Зарафшон машхур буда, дар аксар намоишгоҳҳои ҳунарҳои мардумӣ, фестивалу озмунҳо ширкат варзидааст. Бехтарин дастранчи ҳунарманд ин сохтани карнаю сурнайҳои гуногунҳаҷм мебошанд.

МИСГАРИ – художественное ремесло изготовления из меди предметов быта, музыкальных инструментов, украшений, сувениров и пр. Медь издревле нашла широкое применение в ремеслах и образовала самостоятельный вид художественного ремесла мисгари. В городах существовали махалли мисгари. Сегодня это ремесло остается очень востребованным в Таджикистане. Ремесленник, занимающийся мисгари называется мисгар.

Усто Мирзо Мансуров (1950 г.р.), таджик, образование среднее специальное, житель г. Истаравшана, село Мисгарон. Усто Мирзо Мансуров – мисгар с юности научился этому ремеслу от своего отца, усто калони Мансури мисгар в Истаравшане. Освоив эту профессию, он уже 30 лет занимается этим ремеслом.

Для него ремесломисгари – родовое. Уже 300 лет их род занимаясь этим ремеслом, воспитывает новое поколение и продолжает традицию.

В настоящее время усто Мирзо привлек и обучил своего сына, уже ставшего мастером – усто Расул, а также своего ученика – шогирда усто Искандара.

Усто Мирзои мисгар, хотя и имеет собственную мастерскую, одновременно работает Республиканском ремесленном колледже г. Истаравшана.

Из предметов его изготовления особенным спросом в настоящее время пользуются музыкальные инструменты карнай (см.: КАРНАЙ / КАРНАЙСОЗИ) и сурнай (см.: СОЗТАРОШИ), чайники, ложки, посуда, в особенности лабли (традиционные подносы), офтоба и дастшуйак, браслеты, бозубанды и др.

В своей работе использует печь и специальное традиционное оборудование, близкое кузнечной наковальне.

Его изделия выставляются на местных, отечественных и международных выставках.

MISGARI is an artistic craft of producing copper things of life, musical instruments, adornments, souvenirs, and others. From the earliest time, copper was widely used in craft and formed a self-dependent kind of art craft *misgari*. Today, this craft remains to be in demand in Tajikistan. A craftsman who is engaged in *misgari* is called *misgar*.

Usto Mirzo Mansurov (born in 1950), Tajik, graduated a college, dweller of Istaravshan, Misgaron village. Usto Mirzo Mansurov is *misgar* from his youth, he was taught for the craft from his farther, usto kaloni Mansuri misgar in Istaravshan.

After becoming familiar with the profession, he has been engaged in this craft already for 30 years.

The craft *misgari* is family to him. Their family has been engaged in the craft already for 300 years, training a new generation and continuing the tradition.

At the present time, usto Mirzo has attracted and taught his son, who already became a master – usto Rasul as well as his pupil – *shogird* usto Iskandar. Although he has his own workshop, Usto Mirzoi misgar concurrently works in Republic Craft college of Istaravshan city.

At the present time, the following things made by him are in a great demand: musical instruments *karnai* and *surnai*; kettles, spoons, plates and dishes, and particularly, *la'li* (traditional trays), *oftob* and *dastshuyak*, bracelets, *bozubahd* etc.

In his work, he uses oven and special traditional equipment, which is closer to a forage anvil.

His items are exposed in local, republic, and international exhibitions.

МЎЗАДУЗӢ – хунари дасти тайёр кардани пойафзоли чармии суннати – муза. Истиқоматкунандаи вилояти Хатлон, шаҳри Норақ, кўчай Шамсулло Юсупов, хонаи №17 / 2. Соли таваллудаш 1952, миллаташ тоҷик, маълумоташ миёнаи махсус. Фатҳиддинов Тешахон аз айёми ҷавонӣ бо касби мўзадӯзӣ майлу рағбати беандоза дошта, то имрӯз кӯшиш мекунад, ки ўро бо ин касби муносиб дар гўшаву канори мамлакат шиносанд.

Асосан барои Фатҳиддинов Тешахон касби мўзадӯзӣ меросӣ буда, ў ин касби авлодиро баъд аз бобояш бештар аз бародараш Фатҳиддинов Шаҳобуддин омўхтааст, ки тули зиёда аз 40 сол мешавад бо ин касб ба мардум хизмат мерасонад.

Тибқи иттилои усто Фатҳиддини Тешахон таърихи пайдоиши мўзадузӣ аз давраҳои қадим оғоз гардида, то ин дам аз байн нарафтааст. Масалан, дар замони қадим ба ҷои мўза чорук ном пойафзолро истифода мекарданд, ки онро аз пўсти гардани ҳайвони калони шохдор месохтанд. Яъне,

пӯстро бо андозаи пой бо намаки ошӣ мепазониданд, сипас, баъди пӯшидан боз дар намак мехобониданд.

Инчунин, ба чорук монанд пӯсти бузро бо дуд ва шириаи чав мепазониданд ва пас аз якчанд муддат бо кармаки бодом ӯро тайёр мекарданд, ки номи пӯсти тайёршударо тагакӣ меномиданд ва аз он мӯкӣ ё чамбус ном пойафзол истеҳсол мекарданд. Фарқияти мӯкӣ аз чамбус дар он аст, ки соки чамбус аз соки мӯкӣ баландтар буда ва ҳардуи ин пойафзолҳо якхела тайёр шуда, чапу рост надоранд.

Бояд гуфт, ки баъд аз мӯкӣ, чамбус ва чорук ачдодони мо мӯзаро истеҳсол карданд. Аслан мӯзаҳо чанд хел мебошанд мӯзаҳои човандозию бузқашӣ аз пӯст тайёр мешавад. Мӯзаи (кирзавой) барои афсарону сарбозон ним аз пӯст, ним аз матои саҳт, мӯзаи обӣ аз резин омода мекунанд ва мӯзаи латтагӣ аз матои якранги ба чарм монанд омода мекунанд.

Аз байни мӯзаҳои номбурда мӯзаи миллии суннатӣ аз пӯсти ҳайвони калони шохдор тайёр мегардад. Аввал пӯстро бо тарзу усулҳои чармсозӣ тайёр намуда ва онро дар қолаби махсуси чӯбин мегузоранд баъд чармро дар он бо тартиби худ оро медиҳанд. Ҳангоми дӯхтани он бо ду сӯзан ё ин ки асбоби мӯзадӯзӣ дирафш мӯзаро аз қолаб берун бароварда медӯзанд.

Усто Фатҳиддини Тешахон аз сабаби ҷойи махсуси мӯзадӯзӣ ё ин ки дӯкони маҳсулоттайёркунӣ надоштан танқисии зиёде мекашад. Ва то имрӯз каме ҳам бошад дар хонаи истиқоматиаш, ки барои он хеле номувофиқ аст, ҳамроҳи фарзандаш Фатҳиддинов Саидмуъмин барои аз байн нарафтани касби авлодӣ кӯшишҳои зиёде дошта, ба сокинон хизмат мекунанд.

Бояд тазаққур дод, ки мӯзаҳои тайёрнамудаи усто Фатҳиддини Тешахон аз ҷиҳати хеле хушсифат будан ба Президенти кишвар Ҷаноби Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон хеле писанд омадааст. Ҳамзамон, як ҷуфти барои намоиш ҳамчун тухфа ба Осорхонаи миллии Тоҷикистон ва осорхонаи муассисаи давлатии телевизиони «Сафина» тақдим гардидааст.

Усто Фатҳиддини Тешахон дар аксар намоишгоҳҳои

хунарҳои мардумӣ, озмуну фестивалҳои шаҳри Норақ, вилояти Хатлон ва шаҳри Душанбе ширкат варзида, бо ифтихорномаҳо, тухфаҳои хотиравӣ, диплом ва нишони сарисинагии «Аълочии фарҳанги ҚТ» сарфароз гардидааст.

МУЗАДУЗИ. – ремесло ручного изготовления традиционной кожанной обуви муза – сапоги.

Усто *Тешахон Фатҳиддинов*, житељ Хатлонской области, г. Нурека, ул. Шамсулло Юсупова, дом №17 / 2, 1952 г.р., таджика, образование специальное среднее.

Ремесло музадузи для него родовое, занимается им около 40 лет. Обучен этому ремеслу своим дедом – Усто Бобо, а затем братом усто Шаҳобуддином Фатҳиддиновым. По его сведениям:

К традиционной обуви относились помимо мӯза, также и чорук, мӯкӣ, чамбус. Для изготовления чорук бралась кожа шея рогатого скота размером обуви, затем она засоливалась надолго. После изготовления обуви, и даже использования обуви, новую обувь продолжали засаливать.

Из козьей шкуры путем копчения её ячменным соком, а затем обработкой миндальным маслом готовили настилки – тагакӣ. Его использовали для других разновидностей обуви – мӯкӣ, чамбус.

Обувь муза представлена несколькими видами. Для спортивных состязаний эта обувь изготавливается из кожи. А для военных – тип керзовых сапог – из кожи, сшанной с твердыми сортами ткани, муза для водных работ – из резины. И еще изготавливаются тряпочные сапоги из однотонной ткани очень близкой по виду и качеству коже.

Традиционные муза изготавливается из кожи крупного рогатого скота. Сперва кожа обрабатывается согласно технологии чармгари, затем размещается в форму / матрицу. И только после выдержки двумя иглами шьется муза.

Его учеником является его сын Саидмуъмин Фатҳиддинов.

Усто Тешахон Фатҳиддинов прославлен своими высококачества изделиями. Часто выставляются на выставках,

по ТВ. Его муза имеют место в Национальном музее Таджикистана

MUZADUZI is a craft of producing traditional leather shoes *muza* – boots.

Usto Teshakhon Fathiddinov, dweller of Khatlon region, Nurek city, Shamsullo Yusupov street, h. 17/2, born in 1952, Tajik, graduated a college.

The craft *muzaduzi* is family to him. He has been engaged in it for about 40 years. He had been taught for this craft by his grandfather – Usto Bobo, and then was done by his brother, usto Shahobuddin Fathiddinov. According to his information, beside *muza*, traditional shoes also include *choruk*, *muki*, and *chambus*. In order to produce *choruk*, the skin of cattle's neck had been taken to the size of shoe then it was salted for a long time. After producing shoes and even using them, new shoes were continued being salted.

Steps – *tagaki* – were produced from a goat skin by smoking it with a barley juice and then by processing with almond oil. They were used for other shoe varieties – *muki*, *chambus*.

The *muza* shoes are presented by several kinds. These shoes were produced from skin for sport competitions. And for military competitions, there was the type of kersey boots – from the skin mixed with solid sorts of cloths. *Muza* for water works was made from rubber. And rag boots were produced from one-color cloth that was closer to the skin quality by sight.

A traditional *muza* is produced from the skin of cattle. First of all, skin is processed accordingly to the technology *charmgar* then it is put in the form matrix. And after curing only, *muza* is sewn with two needles.

His son Saidmu'min Fathiddinov is his pupil.

Usto Teshakhon Fathiddinov is famous in his items of higher quality. They are often exposed in exhibitions, shown on TV. His *muza* is in the National museum of Tajikistan.

МҶУНИСАҚДҶҶЙ / МҶУНИСАҚ – ҳунари духтани либоси азодории занона. МҶунисақ – либоси мотамии занон буда,

аз матоҳои рангаш сабз, кабуд, хокистарранг, симобӣ дӯхта мешавад. Ин либос миёнбанд низ дорад, ки номи он фӯтта мебошад.

МЎНИСАКДЎЗӢ / МЎНИСАК – ремесло изготовления траурной женской одежды. Мўнисак – траурная женская одежда, шьется из тканей зеленого, синего, либо серого цветов. Эта одежда верхняя и имеет пояс – фӯтта.

MUNISAKDUZI / MUNISAK is a craft of producing a mourning woman's dress. *Munisak* – a mourning woman's dress – is sewn from the cloth of green, blue, and gray colors. This dress is outer clothing and has a belt – *futta*.

МЎХРАРЕЗӢ – хунари истифода ва нақшбандӣ бо мӯхра дар сохтани ороишоти занона мебошад.

Зеби гардан, навъи ороиши занонаест, ки ба номи мӯхраи гардан, гулӯбандак ва ғайра маъмул аст. Дар Кӯлоб, Қаротегин, Дарвоз, Зарафшон – хафабанд, гулӯбанд, Қаротегини Боло, Мастчоҳ – кенчак, Дарвоз – кашелак ва дар Бадахшон – семак, марҷон, марҷони гардан меноманд. Дар қадим зеби гардан аз тангаҳои тиллоӣ ё нуқра ва мӯхраҳои киматбаҳосохта шуда, бештар онро занҳои доро истифода менамунанд. Дар Болооби Зарафшон, шимоли Тоҷикистон, Самарқанду Бухоро зеби гардан аз тангаҳои подшоҳӣ сохта шуда аз якҷанд қатор иборат аст, ки қатори аввал ба гардан ҷафс буда, боқимонда то қафаси сина овезонанд. Бештар нуғи ин қабилзеби гарданҳо тавқ дошт. Дар водии Кӯлоб низ аз тангаҳои бухорӣ (тилло ё нуқра) зеби гардан месохтанд, ки имрӯз дар байни ҷавонзанҳо маъмул аст. Зеби гарданҳои пештараро аз марҷони табиӣ месохтанд, ҳоло бошад онро дар фабрикаҳо на фақат аз марҷон инчунин аз мӯхраҳои сунӣ низ тайёр мекунанд. Зеби гардани мӯхрагӣ бештар аз мӯхраҳои ранга ва сиёҳу сафед ба 7-10 қатор ресмон тавре чида мешавад, ки шаклан ба шероза ё нақши зебои дигаре монанд мешавад ва чунон ба назар мерасад, ки он турбофӣ шудааст. Дар Кӯлобу Қаротегини Поён, Варзоб

ва Қаратоғ зеби гардани нукрағӣ маъмул аст, ки он бо номи зира, тавқ ё зарех ёд мешавад.

Хафабанд – хафабандак, ки як навъ зеби гардани занонаро гӯянд. Хафабандро бештар аз гарди хазина (навъи мухра), марҷони сурхи майда, баъзан аз нукра тӯрбоф мекунад. Хафабанд бо рангҳои гуногун ва гулпартоӣ аз якдигар фарқ мекунад. Одатан нақшҳои хафабанд ромбшакл, чоргӯша, сегӯша ва панҷгӯша мешаванд. Барои духтарон 4-6 ва барои занони калонсол 6-10 тор ресмонро истифода мекунанд; бари хафабанд 2-4 см мешавад.

МУҲРАРЕЗИ – ремесло использования и орнаментирования бисера и бус для изготовления женских украшений.

Зеби гардан – вид женского шейного украшения, который также известен под названием мухраи гардан, гулӯбандак и др. В Раштской долине, Кулябе, Зарафшоне его называют – хафабанд, гулӯбанд, Верхний Каротегин, Мастча – кенҷак, Дарвоз – кашелак и в Бадахшоне – семак, кораллы, «шейные кораллы». В древности зеби гардан изготавливался из золотых или серебрянных монет и драгоценных бус, поэтому больше это украшение носили женщины с достатком. В конце XIX – начале XX зеби гардан изготавливался из царских монет и монет начала Советской власти. Форма зеби гардан была таковой, что одна нить бус прилепала к шее, а дальше вторая и третья и остальные доходили до грудной клетки и находились в висячем положении. В конце этого украшения был кулончик.

В Кулябской долине было особенно популярно изготавливать зеби гардан из бухарских монет (золотых или серебрянных), что в ходу и в настоящее время. Раньше зеби гардан делали из настоящих кораллов, сегодня делают также и из искусственных фабричных.

В зеби гардан из бисера в большей степени используется разноцветный и черно-белый бисер в 7-10 нитей. По форме оно становится похожим на шероза или другой красивый орнамент. В Кулябе, Раште, Варзобе и Каратаге бытует серебрянный зеби гардан, называемый также зарех или тавқ.

Хафабанд – хафабандак, один из видов женского нашейное украшения. Прежде хафабанд в большей мере изготавливались из сорта бус гарди хазина, марчони сурхи майда, иногда из серебра по ажурному способу. Хафабанды отличаются друг от друга по месторасположению цветов и цветочному оформлению. Обычно рисунки хафабанда оформляются в виде ромбиков, четырехугольников, треугольников и пятиугольников. Для девочек хафабанд изготавливали в 4-6 нитей, а для взрослых женщин в 6-10 нитей. Ширина хафабанда составляет обычно 2-4 см.

MUHRAREZI is a craft of using and ornamenting glass beads and beads for producing women's decorations.

Zebi gardan is a kind of women's decoration that is also known under the names *muhrai kardan*, *gulubandak* etc. In Rasht valley, Kulob, and Zeravshan, it is called *khafaband*, *guluband*; in Upper Karotegin, Mastchoh – *kenjak*; in Darvoz – *kashelak*; and in Badakhshan – *semak*, corals, 'sewing corals'. In the antiquity, *zebi gardan* was produced from gold or silver coins and precious beads therefore the adornment was worn by rich women. At the end of the XIX – the start of the XX centuries, *zebi gardan* was produced from king coins and the coins of the start of Soviet power. The form of *zebi gardan* was so that one line of beads fitted to a neck, and further, the second, third, and other ones reached a breast and were in the pose hanging. At the end of the adornment, there was a coulomb.

In Kulob valley, the production of *zebi gardan* made from bukharian coins (gold or silver) was particular popular, what is in demand at the present time. Before, *zebi gardan* was made from real corals, and today, it is also made from artificial industrial ones.

Many-colored and black-and-white glass bead in 7 – 10 lines, to a large extent, is used for *zebi gardan* in glass beads. They become to be look like *sheroza* or another beautiful ornament. In Kulob, Rasht, Varzob, and Karatag, there is a silver *zebi gardan* that is also called *zareh* or *tavq*.

Khafaband – *khafabandak* – is one of the kinds of women’s neck adornments. First of all, *khafaband* was produced, to a large extent, from such sorts of bead as *gardi khazina*, *marjohni surkhi maida*, and sometimes from silver by laced way. *Khafabands* are distinguished from other in the location of flowers and a flower decoration. The drawings of *khafaband* are decorated in the form of little rhombs, quadrangles, triangles, and pentagons. *Khafaband* was made in 4 – 6 lines for girls, and in 6-10 lines – for women. The width of *khafaband* is usual 2-4 sm.

НАБОТ / НАБОТПАЗЌ, як навъ ширинии болаззати миллӣ мебошад. Он зардчатоби шаффоф буда, аз кристалҳои калон иборат аст.

Тарзи тайеркунии набот – ду ҳисса шакар ва як ҳисса обро (масалан: 10 кг шакар, 5 литр об) ба дег андохта, маҳин-маҳин чӯшонанд. Аз он қиём ё шарбат ҳосил мешавад. Шарбатро нағзакак омехта, то пайдо шудани кафк мечӯшонанду сипас кафкашро мегиранд. Ба шарбат тухм илова менамоянд. Шарбатро боз чӯшонида, кафкашро пайваста мегиранд. Баъд дар деги маҳсус 3-4 қатор ресмони сафедро параллел мекашанд. Нӯгҳои ресмонро дар дег мечаспонанд. Шарбати дар дигар дег чӯшидаро ба деги ресмонкашида мерезанд. Баъд аз 1 соат дар рӯи шарбат парда ҳосил мешавад. Дегро бо сарпӯши маҳсус пӯшонида, 3 шабонарӯз дар ҳамон ҳолат мегузоранд. Дар ин муддат дар атрофи ресмонҳо кристалҳо ба вучуд омада, ҳаҷман калон шудан мегиранд. Сипас (баъд аз 3 шабонарӯз) сарпӯши дегро гирифта, шарбати дар дег боқимондаро ба дигар зарф мерезанд ва дар қаннодӣ истифода менамоянд. Наботи ба таги дег часпидаро ҳам истеъмол менамоянд. Шӯшаҳои ба ресмон часпидаро аз дег гирифта, дар рӯи миз мехушконанд ва аз он набот тайёр мешавад.

Қувватнокии набот баланд мебошад. Наботро зиёдтар занони таваллудқарда истеъмол менамоянд. Нафарони зиёд дар моҳи шарифи Рамазон наботчой менӯшанд. Таҷрибаҳои нишон додаанд, ки набот шахсро боқувват нигоҳ медорад.

НАБОТ / НАБОТПАЗИ, один из видов национальных сладостей, желтоватого цвета, представляющий собой прозрачные кристаллы / ремесло его изготовления.

Способ приготовления: две части сахара и одну часть воды кладется в казан и кипятится на очень медленном огне. Из него образуется сироп. Хорошенечко размешивая сироп, кипятят его до появления пены, затем пену убирают. В сироп добавляется куриные яйца, продолжают кипятить сироп, постоянно убирая образовавшуюся пену. Затем в специальном казане параллельно натягивается 3-4 ряда белых нитей, прикрепляя (склеивая) концы нитей к казану. Эти нити заливаются приготокленным кипящим сиропом. Через час над сиропом образуется тонкий слой. Казан закрывается специальной крышкой. В этом положении казан оставляют на три суток. За это время вокруг ниток образуются кристаллы, которые постепенно будут увеличиваться за счет прикрепления к ним все новых частей. Откристаллизовавшиеся слитки убирают в блюдо для высушивания. Это и есть набот. В ход идет и остальное содержимое казана – прилипнутые к его стенкам кристаллы также являются наботом (но другой формы), а оставшаяся сладость со дна казана используется в кулинарии.

Очень высоко калорийность набота. Набот в большей мере используют роженницы. Многие пьют наботчай в месяц Рамазан. Набот придает человеку силы.

NABOT / NABOTPAZI is one of the kinds of national candies of yellowish color as well as representing the craft of producing glassy crystals.

The producing way is the following: two parts of sugar and one part of water are put into a cauldron and are boiled on a very slow fire. Syrup is formed from them. Syrup is stirred and boiled till foam appears, then the foam is put off. A chicken egg is added into the syrup, the syrup continues being boiled, and appearing foam is constantly put off. Then, in special cauldron, 3 – 4 ranges of threads are parallel tightened, gluing the ends of the threads to the cauldron. These threads are poured with syrup

boiling. In an hour, a thin layer appears on the syrup. Cauldron is shut with a special lid. In this condition, the cauldron is left for three days. For this time, crystals are formed around the threads, which gradually will be increased for account of the parts newly added to them. Crystallized ingots are put in the dish to be dried. It is it that *nabot* is. Another content of cauldron is also used – the crystals adhered to its walls are also *nabot* (but in another form), and the remained candy on the bottom of cauldron is used in culinary.

A caloric value of *nabot* is very high. To a large extent, *nabot* is used by parturient women. Many people drink a *nabot*-tea in the Ramadan month. *Nabot* gives a power to a person.

НАЙ / НАЙСОЗӢ / НАЙНАВОЗӢ (ниг.: СозтарошӢ). Най яке аз созҳои нафасии милли аст, ки аз чӯби зардолу, тут, чормағз сохта мешавад. Бари он 20-30 мм буда, дарозииаш 450-520 мм мебошад.

Най чанд намуд ва вобаста ба он шакли истифода дорад. Ҳунармандон онро аз навҳои гуногуни чӯб метарошанд.

Най дар амалияи мусиқи хам ба таври якканавози ва хам дар ансамбл хеле маъмул аст.

НАЙ / НАЙСОЗӢ / НАЙНАВОЗӢ (см.: СОЗТАРОШИ). Най один из традиционных духовых музыкальных инструментов. Изготавливается из абрикосового, тутового, или орехового деревьев. Ширина его 20-30 мм, длина 450-520 мм.

Най имеет несколько разновидностей, каждая имеет свое предназначение в музыкальной практике.

Ремесленники изготавливают их из соответствующего им дерева.

Най широко бытует как сольный и ансамблевый инструмент.

NAI / NAISOZI / NAINAVOZI (SOZTAROSHI). *Nai* is one of traditional wind musical instruments. It is produced from apricot, mulberry, and nut trees. Its width is 20 – 30 sm., length is 450 – 520 mm.

Nai has several varieties, where each of them has its own assignment in a musical practice.

Craftsmen produce them from a certain wood.

Nai is widely-spread both as a solo instrument and an ensemble one.

НАҚҚОШ / НАҚҚОШӢ / НАҚШОФАРӢ – санъати бадеии касби. Зимни хунарҳои бадеии мардуми касби маъноӣ нақшқашӣ руи матоъ ва аз руи он кашидадузи (гулдузи) карданро пайдо карда аст. Яъне наққоши – як навъи санъати ороиши амалии халқи аст, ки бо қалам кашидашуда, бо сузан ва ресмонҳои гуногун руи матоъ зебу ороиш дода мешавад.

НАҚҚОШ / НАҚҚОШИ / НАҚШОФАРИ – живопись, искусство, рисование, профессиональное искусство. Среди художественных ремесел обрел значение умения рисовать на тканях, по которым затем делается вышивка. Наққоши в контексте этого ремесла подразумевает весь процесс: делать рисунки на ткани и вышить эти рисунки.

NAQQOSH / NAQQOSHI / NAQSHOFARI is painting, drawing, and professional art. Among artistic crafts, it means the ability to draw on cloths, afterwards on which embroidery is made. *Naqqoshi* in the context of the craft means all process: to do drawings and to embroider these drawings.

НАМАДБОҒӢ, аз хунарҳои қадимаи мардуми тоҷик буда, он бештар дар қисмати деҳоти Тоҷикистон рушд ёфтааст ва онро намадмоӣ низ мегӯянд. Намад як навъи гилем ё палоси хона буда, баҳои истифода дар рӯи фарш тайёр карда мешавад. Намад хеле палоси гарм ва мулоим буда, ба болои он кӯрпача партофта ҳаҷат надорад. Намад ғафс, сабук ва бисёр гарм аст, ки дар фасли сармои қухистон истифодаи он хеле роҳат дорад.

Намадро бештар дар минтақаҳои, ки қорҳои хурд парва-

риш мекунанд, мемонанд. Намадро аз пашми чорвои хурд (буз, гӯсфанд, бузи ангорӣ ва ғ.) мемонанд. Пашми аз чорвои хурд тарошидаро мешӯянд, баъди хушк шудан онро ғоз медиҳанд. Сипас, қисми барои гулпартоӣ заруриро ранг мекунанд. Дар болои қанор ё чодар пашмро паҳн карда, вобаста ба тахайюлот бо пашмҳои рангшуда оро медиҳанд. Баъди ородихӣ ба болои пашм оби чӯш рехта, чодар ё қанорро эҳтиёткорона тоб дода чамъ мекунанд. Чамъ кардани қанор кори душвор буда, онро асосан мардҳо ба анҷом мерасонанд. Баъди ҳар дафъа тоб додан бо оринҷ онро зер ва ҳамвор мекунанд. Ҳангоми тоб додани қанори пашмдор ҳар дафъа ба болои он оби чӯш мерезанд. Дар охир намади чамъшударо бо пой зер карда, обашро меравонанд. Рӯзи дигар қанори чамъкардашударо ҳамвор мекунанд ва намад тайёр мешавад.

Намад бо дастгоҳ низ бофта мешавад. Дар ин ҳолат аз ин матоъ чакман, челақ, беостин ва дигар намудҳои либос дӯхта мешавад. Ин навъи намадбофӣ дар Бадахшон ва деҳоти Айнӣ (Фалғар) хеле маъмул буд. Бисёр сокинони он афсӯс меҳӯранд, ки ин намуди хунари мардумӣ қариб ба фаромӯши рафтааст. Новобаста аз ин оилаҳои намадбофе хастанд, ки то ҳол ин намуди хунармандии гузаштагонро пос медоранд, бинобар бо шӯғли намадбофӣ машғуланд. Сокини шаҳри Хоруғ Гулдасти Меҳровар аз хунармандоне мебошад, ки бо касбӣ намадбофӣ машғул аст.

Дар баъзе минтақаҳои Бадахшон оилаҳои мавҷуданд, ки асбоби намадбофии онҳо таърихи зиёда аз 300-сола дорад.

Намадбофии бадахшонӣ асосан дар фасли зимистон амалӣ мегардад. Зеро мардум аз кори сахро форигъ мешаванд. Пашми гӯсфанд ресида шуда, ба дӯкҳои майда ҷудо гардида, барои матоъбофӣ омода мегардад. Дар бофтани ранг кардани матоъ ягон маводи кимиёвӣ ва сунъӣ истифода намешавад. Аз матои намад дар арафаи тӯй ба домод либосҳои шахмард тайёр карда мешавад.

Дар замони ҳозира талабот ба либосҳои намадин афзуда истодааст.

НАМАДБОФЙ / НАМАДМОЛЙ, один из древнейших ремесел, который получил свое развитие преимущественно в сельской местности. Намад – вид шерстяного ковра, паласа который стелят на пол для утепления. Намад мягкий теплый и легкий. Его используют в холодное зимнее время.

Намад изготавливается преимущественно в районах, где развито скотоводство. Намад изготавливается из шерсти малого рогатого скота (овцы, козы, ангора и др.).

Способ изготовления: сперва отстриженная шерсть промывается, засушивают и чешут. Затем, часть крашивают. И потом на полотно накладывается из шерсти желаемый рисунок. Затем оформленное полотно заливается кипятком и складывается рулетом. Завертывание оформленного полотна – тяжелая мужская работа. После каждого раза шерсть на полотне сглаживается ладонью и прессируются кистью, чтобы не испортился рисунок. При каждом разе складывания полотна с оформленной шерстью заливается горячей водой. По окончании топтанием ног с него убирается вода. На следующий день этот полотнянный рулет раскладывается во весь размер. Таким образом, из этого получается намад.

Намадизготавливается также и с использованием оборудования. В этом случае он используется как ткань для изготовления такой теплой верхней одежды как чакман, челак, беостин и др. виды одежды.

Эта форма намадбофй бытует поныне в Бадахшане и в селениях Айнй (Фалгар). Многие ремесленники выражают беспокойство, что это ремесло исчезает. Житель города Хорога Гулдасти Мехровар является намадбофом.

В некоторых местностях Бадахшана есть семьи, чье семейное оборудование по намадбофй уже существует более 300 лет.

Жители Бадахшана занимаются намадбофй зимой. В это время население свободно от полевых работ. Прочесанная стриженная шерсть уже готова к использованию. При окрашивании шерсти никогда не используют что лио с химикатом, все только натуральное. В канун свадьбы для жениха обязательно изготавливают какую либо одежду из

намада. В последнее время потребность к намаду во многом возросла.

NAMADBOFI / NAMADMOLI is one of the most ancient crafts, which predominantly developed in rural places. *Namad* is a kind of wool carpet, which is floored for warming. *Namad* is soft, warm, and light. It is used in a cold wintery time.

Namad is predominantly used in the districts with the cattle-breeding developed. *Namad* is produced from the wool of small cattle (sheep, goat, angora etc.)

The producing way is the following: first of all, the cut wool is washed, dried, and combed. Then the part is dyed. And then, the wished drawing from wool is put on the cloth. Then the decorated cloth is poured with hot water and is folded up in duplet. The wrap of the decorated cloth is a hard men's work. After each time, the wool on the cloth is smoothed by a hand and pressed by a palm in order the drawing could not be spoiled. The cloth with the decorated wool is poured with hot water while each time of the cloth wrapping. Finally, water is put from it by feet's trampling. Next day, this cloth roll is unwrapped in all its size. *Namad* is made thereby.

Namad is also produced by using equipment. In this case, it is used as the cloth for producing so warm outer clothing as *chakman*, *beostin*, and other kinds of clothes.

This form of *namadbofi* exists in Badakhshan and Aini villages (Falghar) up to now. Many craftsmen express their anxiety that this craft disappears. The dweller of Khorog, Guldasti Mehrovar, is *namadbof*.

In some places of Badakhshan, there are the families whose family equipment for *namadbofi* exists more than 300 years already.

The dwellers of Badakhshan are engaged in *namadbofi* in winter. In this time, population is free of field work. The well-combed and cut wool is ready to be used. While dying wool, anything with chemical is never used, everything is natural only. On the eve of wedding, some clothes are obligatorily made for a fiancé. Recently, demand in *mamad* has increased more.

НАЪЛБАНДИ – ҳунари наълбандӣ яке аз шоҳаҳои ҳунараҳои оҳангарӣ ба ҳисоб рафт, аз замони қадим то ба имрӯз идома дорад.

Бояд гуфт, ки барои сохтани зини асп аввал танӯри оҳангариро бо оташи ангиштсанг сахт тасфонида, сипас, оҳани одиро дар он мегузоранд. Баъд аз сурх шудани оҳани дар оташбуда онро бо асбоби махсуси оташгирӣ аз даруни танӯр ё дастгоҳи наълсозӣ гирифта, бо болғаи вазнин оро медиҳанд ва дар ҳолати сурх шудани оҳан онро дар қолаби наъли пой асп гузошта, боз ҳам ба болғаи вазнин оро медиҳанд.

Баъди омода гардидани наъл усто онро бо мехчаҳои махсуси наълбандӣ дар пой асп мезанад.

Наълро бо мақсади он дар пойи асп мегузоранд, ки асп ҳангоми давидан, ё ин ки дар кӯҳу пуштаҳо ва ё дар вақти ба маърақаҳои бузкашӣ иштирок намудан аз пой наафтад, зеро он ки асп ҳайвони азимҷусса аст ва дар вақти давидан, агар дар пояш наъл набошад, пойҳояш зуд дардманд мегардад ва ҳам зуд-зуд мелағжад.

Тибқи иттилои мутахассисон, аввал бояд дар пойҳои пеши асп наълро банданд. Ҳангоми наълбандӣ аспро дар як мех сахт баста, як нафар бо ҳушмуомилағӣ аспро ба худ ҷалб менамояд ва усто наълро ба таври ғаврӣ дар ҷойи махсуси тағӣ пойҳои асп мезанад, ки ин ҳолат хеле хатарнок ҳам мебошад. Агар дар ҷойи ноқулаи пойи асп наълро занӣ, пойи асп дарманд мегардад.

НАЪЛБАНДИ – один из видов кузнечного дела, древнее ремесло подковывания верховых животных.

Способ изготовления подковы и подковывания: кузнечную печь топят углем, затем кладется туда в огонь горячей печи обыкновенное железо. После раскалывания железа до красна, извлекают его специальным прибором и далее молотком придают ему соответствующую форму подковы. Подковывания также осуществляется путем подогривания готовой подковы до красна, забивается в ногу коня специальными гвоздичками.

Конь подковывается с той целью, чтобы он не подскользнулся.

Подковы забиваются сперва на передние ноги коня, а затем на задние. Процесс подковывания – сложный, требующий большого мастерства. Его нужно выполнять побыстрому и очень аккуратно. Ремесленник наълбанд знает как подготовить коня к подковыванию и куда забивать ему гвоздички. При ошибке можно коня превратить в инвалида.

NA'LBANDI is one of kinds of blacksmith's work, ancient craft of shoeing saddle-animals.

The way of producing shoe and shoeing is the following: a blacksmith's oven is heated with coal then usual iron is put into the fire of hot oven. After making red-hot, it is taken with special tools out of the oven and further it is given the form of shoe. Shoeing is also implemented by heating a ready shoe till it becomes to be red; it is choked with nails into the horse-hoof.

A horse is shod in order it could not slip.

Firstly, shoes are choked into front horse-hoofs, then – into back ones. The process of shoeing is complicated, requiring a big mastery. It needs to be implemented quickly and very accurately. The craftsman *na'lband* knows how to prepare a horse to shoeing and where nails must be choked by him. Otherwise, a horse can be turned into invalid.

НИШОЛЛО / НИШОЛЛОПАЗЇ – хунари пухтани нишолло, ки як навъ ширавори суннатиест. Усули тайёр кардани он: ба зарфи сирдор шакару обро чӯшонда, қиём мепазанд ва хунук мекунанд. Бех (решаи як навъ гиёҳ)-ро тоза шуста, реза карда, дар об мечӯшонанд. Баъди чӯшида ба рӯи об баромадани бех оби онро аз дока гузаронда, ба деги мис (ё зарфи сирдор) андохта, каме хунук мекунанд ва ба он сафедии тухуро андохта, бо чилчӯб лат мезананд. Ба кафки сафедии ҳосилшуда кам-кам қиём мерезанд ва бо чилчӯб лат заданро давом медиҳанд. Барои хуштаъмӣ ба қиём чавҳари лиму ва ванилин меандозанд. Агар шакари шӯшабаста об шавад ва қиём аз кафк чудо шуда наистад, онгоҳ

нишолло тайёр аст. Ранги нишоллои тайёршуда сап-сафед буда, хангоми бо белчай махсуси чўбин гирифтани нишолло он ғоз медиҳад.

Ба 0,5 кг шакар 0,5 об, як қошукча чавҳари лиму ва ванилин, сафедии 2 дона тухм, 20г бех лозим аст.

Нишолло дар тўйю маъракаҳои мардумӣ дар дастурхон гузошта мешавад.

НИШОЛЛО / НИШОЛЛОПАЗИ – ремесло изготовления нишолло, одного из вида традиционных сладостей.

Способ его приготовления: в эмалированной посуде кипятят сахар с водой, готовят сироп и остужают его.

Промывается и очищается бех, корень одного дикого горного растения, а затем его кипятят в воде. После закипания и появления на поверхности воды самого беха, эту воду процеживают и наливают в казан (или эмалированную кастрюлю), остужают, добавляют белки яиц и взбивают чилчўбом до образования густой белой пены. Затем туда постепенно наливается приготовленный сироп, продолжая все время взбивать. Для вкуса добавляется лимонная кислота и ванилин. Цвет готового нишолло белый и состав густой и однородный.

На 0,5 кг сахара, 0,5 л воды, по одной чайной ложке лимонной кислоты и ванилина, белки двух яиц, 20г бех.

Нишолло используют для свадебных и других традиционных праздников.

NISHOLLO / NISHOLLOPAZI is a craft of producing *nishollo*, one of kinds of traditional candies.

The producing way is the following: in enamel ware, sugar and water are boiled, syrup is cooked and cooled.

Beh, the root of wild mountainous plant, is washed and cleaned, and then it is boiled in water. After starting boiling and appearing itself *beh* on the surface of water, this water is filtered and poured into cauldron (or enamel pan), cooled, egg-whites are added and whipped with *chilchub* till solid foam is formed. Then the prepared syrup is gradually poured there, continuing

being whipping all time. Lemon acid and vanillin are added for taste. The color of ready *nishollo* is white, and its consistence is solid and smooth.

For 0,5 kg. sugar – 0,5 l. water, one teaspoon lemon acid and vanillin, egg-whites - two eggs, and 20 g. *beh*.

Nishollo is used for weddings and other traditional celebrations.

НОНПАЗӢ – хунари пухтани нон, ғизои асосии мардуми тоҷик, ки аз орди гандум тайёр карда мешавад. Дар фарҳанги тоҷикон нонҳои гуногун пухта мешаванд. Гуфтан мумкин аст, ки ҳар як тӯю маъракаи нони хосаи худро дорад: нони хонагӣ, фатир, фатири варақӣ, кулчаи равғанӣ, фатири боҷазза, фатири ширмол, қотурма, чаппотӣ, гирдача, кулчача, нони обӣ, гичда, зағора ва ғайра.

Нонро дар танӯр / чакдон / дегдон, тафдон, тоба ва ғайра аз ордҳои асосан гандум ва баъзан чав, ҷуворӣ, ҷуворӣ сафед мепазанд. Тарзи пухтани нонҳо гуногун аст. Он аз маҳал, ҷои истифода ва ҳоказо вобаста аст. Нонҳо ҳаҷман хеле гуногунанд, вале шакли нони тоҷикӣ ҳамеша гирд аст.

НОНПАЗӢ – ремесло приготовления нон / хлеба, основной пищи таджиков, который готовится из пшеничной муки. В культуре таджиков пекут различные виды нона / лепешек. Можно сказать, что каждое традиционное мероприятие, праздник имеет свой вид лепешек: нони хонагӣ, фатир, фатири варақӣ, кулчаи равғанӣ, фатири боҷазза, фатири ширмол, қотурма, чаппотӣ, гирдача, кулчача, нони обӣ, гичда, зағора и множества др.

Нон пекут в специальных печах – танӯр / чакдон / дегдон, а также сковородах тафдон, тоба. Все виды нон готовятся обычно из пшеничной (редко ячменной, кукурузной) муки. Способ приготовления нон разный. Это зависит от разновидности нона, его предназначения (на какое мероприятие он готовится) и местности. Нон бывает множества размеров – от самых маленьких кулчача до больших размеров. Однако, таджикский нон всегда имеет круглую форму.

NONPAZI is a craft of producing *non* / bread, main food of the Tajiks, which is cooked from wheat dough. In the Tajiks' culture, different kinds of *non* / flatbreads are baked. One can say that each traditional event, celebration has its own kind of flatbreads: *noni khonagi, fatir, fatiri varaki, kulchai ravghani, fatiri bojazza, fatiri shirmol, loturma, chappoti, girdacha, kulchacha, noni obi, gijda, zaghora*, and many others.

Non is baked in special ovens – *tanur/chakdon/degdon* as well as in frying pans *tafdon, toba*. All kinds of *non* are usually cooked from wheat (seldom barley and corn) dough. The way of producing *non* is different. It depends on the variety of *non*, its assignment (for what event it is cooked) and place. *Non* has many sizes – from the smallest *kulchacha* to the largest sizes. However, a Tajik *non* always has a round form.

ОИНАХАЛТА, халтачаи росткунчашакли латтаги ё гулдузишуда. Барои нигоҳ доштани оинаи хурдакак аз тарафи занон истифода бурда мешуд. Бештар дар чихози арусон ҷой дорад. Айни ҳол аз истифода баромадааст.

ОИНАХАЛТА, тряпочный или вышитый гулдузи прямоугольный мешочек. Используется для хранения женского зеркала. К настоящему времени постепенно выходит из употребления.

ОИНАХАЛТА is a rag or embroidered with *gulduzi* rectangle little sack. It is used to keep a women's little mirror. It has been gradually going out of the use by the present time.

ОРДАК (ниг.: ПАРВАРДА / ПЕЧАК)

ОХАНГАРӢ – хунари қадимаи тоҷикон.

Ҳабибов Акрам аз айёми хурдсолӣ, аниқтараш аз синни 16-солагӣ бо ҳамроҳии падараш Аҳроров Ҳабибназари охангар аз солҳои 1949 бо аҳли оилашон аз шаҳри Истаравшан бо даъвати мардуми ноҳияи Спитамен ба ноҳияи мазкур ҳамчун устои охангар кӯчида омадаанд.

Ҳабибов Акрам аз падараш касби оҳангариро омӯхта, то имрӯз ба касби оҳангарӣ майлу рағбати зиёд дошта, касби оҳангарӣ барои ӯ ҳамчун касби авлодӣ зина ба зина то имрӯз мерос мондааст. Таии зиёда аз 50 сол мешавад, ки бо ин касби оҳангарӣ ба мардум хизмат мерасонад.

Дукони кории ӯ дар наздикии мактаби №1, кӯчаи Эргаш Юсуфи маркази ноҳияи Спитамен ҷойгир буда, ҳамроҳи писаронаш фаъолият мекунад.

Асбобҳои тайёрнамудаи ӯ аз зумраи инҳоянд: табар, теша, достӣ калон, достӣ хурд, потеша, кордҳои гуногун оташгирак, кафгир, кетман, бел, тавари мусулмонӣ, тавари русӣ, зогнӯл, фонаи ҷӯбкафонӣ, гулмеҳи оҳанӣ, наъли асп ва монанди инҳо, ки аз ҳар гуна навъҳои металлҳои пӯлодӣ ва оҳанӣ месозад.

Тарзи тайёр намудани ин гуна асбобҳо бо дастгоҳи махсуси қадимаи оҳангарӣ сохта мешавад. Яъне дастгоҳи оҳангариро танӯр ё тафдон мегӯянд. Аввал дар даруни танӯр ангиштсангро месӯзонанд ва баъд дар гармии оташ ё алови он, ки бениҳоят ҳарорати гармии баланд дорад, бо асбоби махсуси метали пӯлодӣ ё ҳар гуна оҳанро дошта, дар оташдон мегузорад, ки то ба мисли оташ сурх шудани он нигоҳ дошта мешавад ва баъдан аз оташдон ўро гирифта, ба қолаби махсус ё мизи коргарӣ гузошта, бо болғаи калон маводро оро медиҳанд.

Бояд тазаккур дод, ки сохтани табар, теша, корд, достӣ мусулмонӣ ва дигар асбобҳои начҷорӣ махсус аз метали пӯлодӣ ё ресори мошин, клапанҳои мошин сохта мешавад. Ва барои тайёр намудани каланд, бел, аловгирак, лапотка, кафгирҳои гуногун метали оҳаниро истифода мебаранд.

Ҳабибов Акрам бо касби оҳангарӣ дар ноҳияи Спитамен ва водии Зарафшонзамин хеле машҳур буда, хунари волои онро дар аксар намоишгоҳҳои хунарҳои мардумӣ, фестивалҳои озмунҳо ба намоиш гузоштаанд.

Бояд гуфт, ки шогирдони Ҳабибов Акрам фарзандони ӯ мебошанд. Аз ҷумла Ҳабибов Аваз Назар соли таваллудаш 1969, Ҳабибов Азамҷон соли таваллудаш 1970 ва Ҳабибов

Аброрҷон соли таваллудаш 1972 буда, ҳамроҳи падарашон то ҳол бо касби оҳангарӣ фаъолият доранд.

Соли тавалудаш 1944, миллаташ тоҷик, маълумоташ миёна, истиқоматкунандаи вилояти Суғд, ноҳияи Спитамен, кӯчаи Лола Турсунова, хонаи 6, тел: 928721317.

ОХАНГАРИ – кузнечное дело.

Акрам Ҳабибов с юношеского возраста тяготел к кузнечному делу, так как его отец усто Ҳабибназар Аҳроров был превосходным мастером-кузнецом. В 1949 году его отца пригласили в район Спитамен. И они всей семьей из г. Истравшана переехали сюда.

Акрам Ҳабибов уже 50 лет служит жителям своей местности своим кузнечным мастерством.

Его мастерская расположена рядом со школой №1, по улице Эргаша Юсуфи в центре Спитамена. Он работает в ней со своими сыновьями, которых воспитал сам.

Он изготавливает различные приборы быта как топор, теша (разновидность топора), серп, косу, ножи, кочергу, шумовки, кетмени, лопатки, и множества других предметов быта, а также подковы и пр.

Все эти изделия изготавливаются из металла, железа в традиционной кузнечной печи.

Акрам Ҳабибов сегодня прославленный мастер-кузнец не только в районе Спитамена, но и во всей Зарафшанской долине. Его изделия часто выставляются на выставках, конкурсах.

Его учениками являются его дети: Авазназар Ҳабибов (1969г.р.), Азамҷон Ҳабибов (1970г.р.) и Аброрҷон Ҳабибов (1972 г.р.).

Акрам Ҳабибов (1944 г.р.), таджик, образование среднее, адрес: р-он Спитамен, ул. Лола Турсунова, дом 6, тел: 928721317.

OKHANGARI is a blacksmith's work.

Akram Habibov was drawn to a blacksmith's work from his youth because his father, usto Habibnazar Ahrorov, was a nice

master-blacksmith. In 1949, his father was invited to Spitamen district. And they together with all family moved there from Istaravshan.

For 50 years, Akram Habibov has been serving to the dwellers of his place with his blacksmith's mastery.

His workshop is situated near the school №1, Ergash Yusufi street, in the centre of Spitamen. He works with his sons in it, who were upbrought by himself.

He produces different things of life: axe, *tesha* (variety of axe), sickle, scythe, knives, poker, skimmer, mattock, spade, and many others as well as horseshoes etc.

All of these items are produced from metal, iron in a traditional blacksmith's oven.

Today, Akram Habibov is famous master-blacksmith not only in Spitamen district but also all over Zeravshan valley. His items are often exposed in exhibitions and competitions.

His pupils are his children: Avaznazar Habibov (born in 1969), Azamjohn Habibov (born in 1970), and Abrorjohn Habibov (born in 1972).

Akram Habibov (born in 1944), Tajik, secondary education, address: Spitamen district, Lola Tursunova street, h. 6, tel.: 928721317.

ПАРВАРДА / ПЕЧАК / ОРДАК – яке аз навъҳои ширинии суннати, шакли чоркунҷачаи майдаро доро, рангаш сафед аст, баъзан раҳ-раҳ ранг мекунанд.

Тарзи тайёр кардани он чунин аст: Қандро то қиём шуданаш дар об каме ҷавҳари лиму андохта мечӯшонанд. Баъд қиёмро ба зарфи мисин ё сирдори равғанмолида андохта, ба даруни деги калони пур аз об мегузоранд ва то хунук шуданаш босуръат давр мезанонанд. Ҳангоми даврзанӣ қиём паҳн шуда, ба деворҳои зарф мечаспад. Қиёмро чанд маротиба ба мобайн ғун ва рӯгардон мекунанд. Ҳамин ки қиём хунук шуд, онро каме ба орди тозаӣ гандум меғелонанд. Сипас, калобавор дароз карда, то сафед шудани қиём дар мехи сутунии махсус печутоб медиҳанд. Қиём, ки сафед шуд, онро дар рӯи гарди орд зуволаро мегиранд. Зуволаро бо-

рику дароз карда, майда-майда мебуранд. Баъд ба он боз гарди орд пошида, ба зарфе мегиранду боляшро чанд соат бо кӯрпача ва ё ягон чизи ғафс мепӯшонанд. Сипас, парварда орд тоза карда мегиранд.

Барои тайёр кардани 1 кг парварда 0,5 кг орд, 5 истакон шакар ё қанди кӯфта, 1 истакон об ва як қошукча маҳдули чавҳари лиму лозим аст.

ПАРВАРДА / ПЕЧАК / ОРДАК – один из видов традиционных сладостей. имеет форму маленьких квадратиков, белого цвета, иногда раскрашивается в полоску.

Способ приготовления: сахар кипятят в воде до образования густого сиропа, во время кипячения добавляют немножко лимонной кислоты. Затем сироп убирают в медную или эмалированную посуду, смазанную растительным маслом и ставя эту посуду на водяную баню (в большой казан с водой) остужают, постоянно вращая её в воде. Во время вращения сироп расширяется и прилепает к краям посуды, поэтому сироп при вращении постоянно собирают в середину и переварачивают. Как только сироп остыл в него добавляется немного пшеничной муки и скатывается. Затем ему придают форму удлинённо раскатанного клубка и добела взбивают и вращают вокруг специальной оси. Как только сироп становится полностью белым его месят с мукой как зуволла. А после придают ей удлинённую небольшого диаметра форму, которую режут маленькими кусками. Затем опять кусочки посыпают мукой и убирают в посуду, которую тепло накрывают одеялом или курпачой на несколько часов. И только по истечении времени каждый кусочек убирают из посуды, очитчая его от муки.

Для приготовления 1 кг парварда / ордак / печак нужно 0,5 кг муки, 5 стакана сахарного песка, 1 стакан воды и 1 чайная ложка разведённой лимонной кислоты.

PARVARDA / ПЕЧАК / ОРДАК is one of kinds of traditional candies. It has the form of small squares, white color, sometimes is dyed in stripe.

The producing way is the following: sugar is boiled in water till solid syrup appears, but while boiling lemon acid is added a little. Then, the syrup is put in copper or enamel ware, covered with vegetable oil, and this ware is put in water bath (into a large cauldron with water), cooled, turning it in water constantly. While turning, the syrup increases and is stuck to the ware's edges, therefore the syrup is constantly gathered in the middle and turned up. While the syrup is cooled, little wheat dough is added to it and rolled. Then it is given the form of elongate rolled ball, and it is whipped and turned around a special axis. When the syrup fully becomes to be white, it is kneaded with dough like *zuvola*. And after that, it is given elongate form of small size, which is cut for small pieces. Then, the pieces are again poured with dough and put in ware, which is warmly covered with *kurpacha* for several hours. And after the time had expired only, each piece is put out of ware, cleaning it from dough.

Ingredients for 1 kg. of *parvarda/ordak/pechak*: 0,5 kg. flour, 5 glasses of sugary sand, 1 glass of water, and 1 teaspoon of solved lemon acid.

ПЕЧАК (ниг.: ПАРВАРДА / ОРДАК)

РУБОЙ / РУБОИХОНӢ / РУБОИГӢӢ. Дар фарҳанги тоҷикон ба якҷанд маъно истифода бурда мешавад.

Рубой – 1) жанри назм; 2) жанри мусикӣ.

Рубоихонӣ – 1) хунари бадеии шеърдониву шеърхонӣ; 2) хунари мусикӣ (1); яке аз суннатҳои асосии сарояндагии суннатии тоҷикон (2).

Рубой аслан жанре аз назм аст, ки дар фарҳанги мардуми тоҷик ҳам шакли китобӣ ва ҳам шифоҳӣ дошта, дар ҳарду маврид таърихи беш аз ҳазорсола ва истифодаи фаровон дорад. Рубой аз ҷаҳор мисраъ (ду байт) таркиб меёбад, ки қофиябандии он ду навъ аст: ААБА ва ААББ. На ҳар қолиби манзуме, ки дорои ҷаҳор мисраъ аст, рубой мебошад; рубой аз мисраъҳои 11-13 ҳичой сохта мешавад. Дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик рубой аз ҷиҳати мавзӯӣ барои